

המכון
לחירות ואחריות

בית ספר לאודר
לממשל, דיפלומטיה
ואסטרטגיה

ליברליזציה ברישוי נשק פרטי: מדיניות מידתית?

תובנות מהשולחן העגול שכינס המכון לחירות ואחריות
7 במרץ 2024

הרצליה | אפריל 2024

המכון
לחירות ואחריות

בית ספר לאודר
לממשל, דיפלומטיה
ואסטרטגיה

אוניברסיטת
רייכמן

המכון לחירות ואחריות

המכון לחירות ואחריות הוא חממת מחקר לפוליטיקה ישראלית. המכון פועל לחיזוק הערכים, המוסדות, והתהליכים הנחוצים להבטחת קיומה של דמוקרטיה ליברלית בישראל ברוח ערכי היסוד המעוגנים בהכרזת העצמאות ובדגש על כיבוד זכויות האדם ושלטון החוק. יעדי המכון מושגים באמצעות קידום המחקר וההוראה והשפעה על סדר היום הפוליטי ועל השיח הציבורי בישראל.

פרטי התקשרות:

אוניברסיטת רייכמן, האוניברסיטה 8 הרצליה, 4610101

טלפון: 09-9527230

דוא"ל: libres@runi.ac.il

אתר: www.runi.ac.il/libres

ליברליזציה ברישוי נשק פרטי: מדיניות מידתית?

תובנות מהשולחן העגול שכינס המכון לחירות ואחריות
7 במרץ 2024

בשנים האחרונות נעשו מאמצים לליברליזציה במדיניות רישוי הנשק הפרטי בישראל – מאמצים שהתגברו מאז פרוץ המלחמה בעזה באוקטובר 2023. המדיניות המבקשת להקל במתן רישיונות נשק מעוררת דיון ציבורי: האם נשק פרטי בתפוצה נרחבת הוא אכן המענה ההולם לאתגרים הביטחוניים של ישראל? מה בדבר המחירים החברתיים גבוהים שעלולים לנבוע מתפוצת הנשק הפרטי?

כדי לדון בשאלות אלה, המכון לחירות ואחריות באוניברסיטת רייכמן כינס שולחן עגול ביום 7/3/2024. באירוע השתתפו עו"ד אלה אלון, מורין אמיתי, ג'וש בריינר, עו"ד רדא ג'אבר, זהבה גלאון, עינת עובדיה, פרופ' גיל זלצמן, פרופ' באדי חסיסי, תומר לוטן, רלה מזלי, ח"כ יואב סגלוביץ, עו"ד גלי עציון, איציק צ'יפרוט, עו"ד אודליה קדמי, רו"ח רמי קליאוט וניצב בדימוס דן רונן.

פרופ' אסיף אפרת פתח בסקירת מגמות בדעת הקהל בנוגע להחזקה פרטית של כלי נשק. עד כה, הדיון הציבורי בישראל בנושא הנשק כמעט שלא התייחס לעמדות הציבור, אך בדמוקרטיה אמור להינתן משקל לעמדת האזרחים, בוודאי בנושא הקשור בביטחון האישי.

ממצאי המכון לחירות ואחריות מראים כי הציבור חלוק בעמדותיו בנוגע להחזקת נשק פרטי. בסקר שנערך בחודש נובמבר 2023, מצאנו כי 42% מהציבור תומכים בעידוד אזרחים להחזיק נשק, 31% מביעים עמדה ניטרלית ו-27% מתנגדים. פירושו של דבר: אין רוב בציבור לתפוצה נרחבת של נשק פרטי. עוד מצאנו פערים בשיעור התמיכה בעידוד החזקת נשק בין מצביעי קואליציה (68% תומכים) ומצביעי אופוזיציה (29% תומכים); בין יהודים (50%) וערבים (9%); ובין גברים (48%) ונשים (39%).

ממצאי סקר נוסף בינואר 2024 הראו על תמיכה ציבורית מעט נמוכה יותר בייסודה של זכות של אזרחים ואזרחיות להחזיק נשק: 40% מביעים תמיכה בהכרה בזכות כזו, 23% מחזיקים בעמדה ניטרלית, ו-36% מתנגדים. לעומת זאת, גילינו כי מרבית האזרחים חשים בטוחים יותר במקום ציבורי כאשר הם מבחינים באזרחים אחרים במקום שנושאים על גופם אקדח. בסקר בינואר 2024, מצאנו כי 54% מהציבור חשים בטוחים יותר בקרבת אדם חמוש במקום ציבורי, 22% אינם חשים השפעה על תחושת הביטחון שלהם ו-25% חשים פחות בטוחים. 66% מהיהודים חשים בטוחים יותר, לעומת 9% בלבד בקרב הערבים; מרבית הגברים ומרבית הנשים (55% ו-58% בהתאמה) חשים בטוחים יותר.

בסיכומי של דבר, סקרנו העלו כי אין רוב בציבור להקלות ברישוי נשק, גם במציאות הביטחונית הקשה שלאחר ה-7/10 ובמהלך המלחמה בעזה. עם זאת, רוב האנשים מדווחים על תחושת ביטחון גבוהה יותר בקרבת נשק.

ד"ר שחף זמיר סקר את התפתחות המדיניות הישראלית בתחום רישוי הנשק משנות ה-90 ועד ימינו. בפרט, הוא בחן בהרחבה את השינויים וההקלות בתהליך הרישוי תחת השר לביטחון לאומי איתמר בן גביר. המשרד לביטחון לאומי החל לעבוד על שינויים אלה עוד לפני 7/10 וקידם אותם באווירת החירום שלאחר 7/10. חלק מהשינויים עוגנו בתקנות הנוגעות לכלי ירייה ואחרים יושמו ללא עיגון פורמלי בתקנות. תוצאת הליברליזציה הייתה הגדלה ניכרת של מספר הזכאים לשאת נשק פרטי והקלה ניכרת בתהליך הוצאת רישיון הנשק באופן שהופך את התהליך לטכני ומצמצם במידה ניכרת את יכולת הסינון, הפיקוח והבקרה.

פרופ' משה מאור הניח את המצע לדיון:

המדיניות המבקשת להקל במתן רישיונות נשק מעוררת דיון וויכוח ציבורי המעלה שאלות רבות, הן באשר לחומרת הבעיה עמה היא מנסה להתמודד, והן באשר לאופן היישום של המדיניות. מסגרת מושגית המנסה לשלב בין ממדים אלו על מנת לספק תובנות מעניינות לגבי שאלות אלו ואחרות סבה סביב שאלת המידתיות של מדיניות ציבורית. "מידתיות" של מדיניות מפנה את תשומת ליבנו להלימה בין עלותה ותועלתה של המדיניות; בין מטרותיה של המדיניות והאמצעים ליישומה; ובעיקר, בין חומרתה של בעיית המדיניות לבין האינטנסיביות של השימוש בכלי המדיניות (לדוגמה, ההשקעה הכספית במדיניות).

רמת המידתיות של מדיניות רישוי נשק ניתנת למדידה. ברמה הסובייקטיבית, סקרי דעת קהל מספקים שיקוף של תפישות הציבור וקבוצות שונות בתוכו לגבי מידתיות המדיניות. כך גם סקרים הפונים למומחים בתחום – אלו המאופיינים בתפיסה כוללת יותר המשקללת את סך המורכבויות של התחום הנדון וכן את המשקלות

שיש לייחס לכל ממד וממד, הן בנוגע להקשר והן בנוגע לתגובת המדיניות. גם פסיקות של בג"צ באשר למידתיות המדיניות משקפות תפיסות סובייקטיביות של השופטים היושבים בדיון.

ברמה האובייקטיבית, ניתוחי עלות/תועלת של מדיניות רישוי נשק כוללים עלויות הנוגעות למספר תקריות הירי בהן נפגעו חפים מפשע, מקרי אובדנות, מספר הנשים הנמצאות בזוגיות אלימה שנפגעו מכלי נשק אלו, היקף זליגת הנשק לידיים בלתי רצויות, ועלויות נוספות הנובעות מהורדת תנאי הסף לקבלת הרישיון לשאת נשק. מבין התועלות ניתן למנות את חיזוק הביטחון האישי הלכה למעשה – בעיקר צמצום הנפגעים מפעולות טרור.

אולם המדיניות הנבחרת על ידי קובעי המדיניות לעיתים אינה משקפת איזון הולם של עלות ותועלת. ציפיות הציבור בזמן משבר עלולות ליצור לחצים על מקבלי ההחלטות ליזום תגובת מדיניות המאופיינת בנראות ציבורית גבוהה אך אפקטיביות מדיניות נמוכה. מדיניות זו ניתנת לסיווג כמדיניות בלתי-מידתית – תגובת-יתר במקרה זה – שעשויה להניב רווחים פוליטיים נאים ליזום אותה. קיים חשש כי ההקלות ברישוי נשק נופלות לקטגוריה זו של תגובת יתר אשר תשיא רווחים פוליטיים.

על בסיס דברים אלה, משתתפי הדיון התבקשו לחוות את דעתם על היחס בין עלות לתועלת בליברליזציית רישוי הנשק וכן על המידה שבה המדיניות הליברלית עונה על צורך ביטחוני אמיתי או מכוונת לגרוף רווח פוליטי.

משתתפי הכנס נחלקו לשני מחנות: אלה המצדדים במיעוט נשק פרטי ומתנגדים למגמת הליברליזציה ברישוי נשק; ואלה המצדדים בריבוי נשק פרטי ותומכים במדיניות ליברלית ברישוי נשק.

המתנגדים לליברליזציה ברישוי הנשק העלו את הנקודות הבאות:

- הליברליזציה ברישוי הנשק מבטאת כישלון של משילות וחזרה למערב הפרוע. המדיניות הליברלית פירושה שהמדינה אינה מספקת הגנה בסיסית לאזרחים ומשאירה את האזרחים להגן על עצמם. מה נותנת המדינה אם כל אזרח צריך לדאוג לביטחונו האישי? המדינה צריכה להחזיק בסמכות הבלעדית לדאוג לביטחון באמצעות גופי ביטחון מיומנים ומורשים.
- מדיניות הליברליזציה מעניקה רווח פוליטי (לבן גביר) ורווח כלכלי (לבעלי מטווחים). בן גביר ינסה לגרוף רווח פוליטי בבחירות הבאות תוך שיווק מדיניות הנשק כ"הצלחה".
- מדיניות הליברליזציה וחלוקת הנשק "כמו סוכריות" אינה שוויונית בתוצאות שלה, והיא מציבה איום על האזרחים הערבים. ברור לכולם שהנשקים הניתנים היום מיועדים לשימוש נגד ערבים. הערבים

- איבדו מזמן את תחושת הביטחון ברחוב הערבי בעקבות ריבוי הנשק במגזר הערבי, וכעת הם ירגישו פחות בטוחים גם במרחב היהודי: בקניון, באוניברסיטה. לערבים אין יותר מרחב בטוח.
- חלוקת הנשק אינה הפיכה, והיא תהפוך את הקשר היהודי-ערבי לאסוני. בנוסף, נשק יזלוג לארגוני הפשיעה הערבים. מדיניות הליברליזציה מחזקת מאוד את קבוצת הרוב היהודית ומפקירה את המיעוט הערבי לאיום מצד האוכלוסייה היהודית וארגוני פשיעה. המדיניות הליברלית נושאת מסר פוליטי, והיא מחזקת את הנרדפות ואת חוסר הביטחון של האזרחים הערבים.
 - החלטות מדיניות בתחום הנשק הפרטי מבוססות לרוב על תפיסות, ולא על נתונים. הרשויות בישראל צריכות לאסוף מידע מהימן על הנזק מול התועלת בריבוי נשק, והחלטות המדיניות צריכות להתבסס על נתונים אלה. כיום הרשויות אינן אוספות ואינן מנגישות נתונים.
 - אין פיקוח הולם על הנשק הפרטי בישראל, ולמעשה שוררת בסוגיה זו הפקרות. מספר ביטויים לכך: מספר כלי הנשק הפרטיים אינו ידוע בוודאות; "כל אחד עם דופק" יכול לעבור מטווח ולקבל רישיון נשק; בחודשי המלחמה רישיונות נשק חולקו על ידי אנשים חסרי סמכות חוקית. בנוסף, יש לגיטימציה גוברת לשימוש בנשק פרטי.
 - הוכח מעבר לכל ספק כי זמינות של נשק חם מעלה את שיעור ההתאבדות. ניתן לצמצם את השימוש האובדני בנשק, אך המשרד לביטחון לאומי אינו מגלה עניין בכך. המדיניות של "נשק לכל דורש" היא פסיכოזה שחייבים לעצור.
 - טבח ה-7/10 הוא אירוע נקודתי, ואסור לקבוע מדיניות לפי אירוע נקודתי. אסור לתת אקדח לכל אזרח בגלל אירוע אחד, אף אם זהו אירוע קשה ביותר.
 - מי שמחזיק נשק צריך להחזיק גם בכיסוי ביטוחי למקרה של אסון, ועליו לשאת בעלות ביטוחית זו.
 - צריך להיות קשובים לפחדים של הציבור לאחר 7/10, אבל יש מענים אחרים שאפשר לתת לפחדים אלה, לא דווקא כלי נשק.
 - נשק נותן כוח רב למחזיק בו, והמחזיקים בנשק צריכים להיות כפופים לפיקוח משמעותי, כולל היכולת לשלול את הנשק במקרים מתאימים.
 - בעבר התקיים בישראל איזון ראוי במדיניות בנשק הפרטי. איזון זה השתבש ב-7/10 בשל פחד אותנטי ושינוי תרחיש הייחוס: לא סכינאות בירושלים, אלא חשש משחיטת הילדים בבית. המענה לחשש זה צריך להתבסס על הצבא והמשטרה, וגם על מעורבות אזרחית מנהלת ומפוקחת בכיתות כוננות. נשק פרטי, לעומת זאת, הוא צורה שגויה של מעורבות אזרחית בביטחון: הפיקוח עליו חלש, ונתינתו לאזרח היא בלתי הפיכה.
 - המדיניות הליברלית יוצרת אפקט לא שוויוני, משום שמי שמנצל אותה הם בעיקר גברים, ובעיקר מהצד הימני של המפה הפוליטית.
 - אין נתונים אמיתיים שמראים כי נשק פרטי נותן הגנה טובה מפני פיגועים או תורם לביטחון.

- תפוצה רחבה של נשק חותרת תחת התנהלות אזרחית תקינה וחופשית. נשק פרטי מציב איומים על מפגינים, על תהליך הבחירות, על הדמוקרטיה. יש כאן איום משמעותי על המרחב הציבורי, וסכנה של מיליציות חמושות ושל פתרון סכסוכים בין אנשים באמצעות נשק.
- המדיניות הליברלית מונהגת על ידי השר בן גביר מתוך כוונה לזרוע כאוס, ולא לקדם את בטחון הציבור. הכוונה היא להפריט את מונופול המדינה על השימוש בכוח.
- מאז יושמה המדיניות הליברלית אנו רואים עלייה בפניית נשים לקווי סיוע. הן חוששת לא רק מרצח אלא מעצם שינוי האווירה בבית. נשק בבית משפיע על החלטותיה של האישה.

התומכים בליברליזציה ברישוי הנשק העלו את הנקודות הבאות:

- הרצון לשאת נשק נובע מצורך קיומי ופחד שבגללם האדם מבקש להגן על עצמו. צריך להפגין אמפטיה כלפי נושאי נשק, ולא לראות בהם חשודים מידיים.
- נשיאת נשק משקפת ומממשת את זכותו של אדם להגנה עצמית. צמצום ושלילה של נשק פרטי מאפיינים דיקטטורות.
- אנשים שראויים לשאת נשק – כאלה שאינם מסוכנים לעצמם ולסביבתם – צריכים לשאת נשק.
- הנשק נותן מענה לצורך של נשים להגן על ילדיהן מפני טרור. טרור מהווה סכנה גדולה יותר לנשים מאשר אלימות בתוך הבית.
- הציפייה שהמדינה תדאג לכל בית איננה ריאלית. אנשים צריכים להגן על ביתם.
- נשק מעצים נשים. ככל שיותר נשים יחזיקו נשק, הן לא תהיינה קורבנות. הנשק גם יוצר אזרחים אחראים יותר וחברה אחראית.
- החששות מפני תפוצה נרחבת של נשק הם מופרזים: אדם שרוצה לרצוח את אשתו או להתאבד יעשה את זה בכל אמצעי, לאו דווקא בעזרת כלי ירייה. תפוצה נרחבת של נשק פרטי חוקי לא תהווה מקור לנשק בלתי חוקי; נשק בלתי חוקי מגיע ממקורות אחרים. אין יסוד לחשש מיד קלה על ההדק מול ערבים.
- צריך להקפיד על הכשרה רצינית של המחזיקים בנשק, לרבות אימונים ומטווחים.
- צריך לשמור על מדיניות רישוי נשק יציבה, בהתאם לאיומים, מבלי להכניס בה שינויים תכופים.
- צריך פיקוח ובקרה על נשק פרטי; אף אחד אינו רוצה כאוס.

כפי שניתן לראות, תומכי מדיניות הנשק הליברלית ומתנגדיה חלוקים בשורה של שאלות: האם המדינה לבדה צריכה לדאוג לביטחון, או שלאזרחים תפקיד משמעותי בהגנה על ביטחונם האישי? האם נשק בידיים פרטיות אכן מקדם את הביטחון? באיזו מידה יש לריבוי נשק פרטי השלכות שליליות – על נשים, על ערבים ועל המרחב הציבורי כולו? האם נשק פרטי מרובה מקדם אחריות של הציבור או אלימות והפקרות?

עם זאת, הדיון העלה מספר איים של הסכמה בין המחנות:

- יש לקבוע חובת ביטוח לכלי ירייה כאמצעי פיצוי על הנזקים שעלולים להיגרם עקב השימוש בנשק.
- הדיון הציבורי בנושא הנשק חייב להישען על נתונים אמין, ואלה אינם בנמצא היום.
- יש ליישם אמצעי פיקוח ובקרה על המחזיקים בנשק פרטי.
- מדיניות רישוי הנשק צריכה להתבסס על שיקולים ענייניים ולא פוליטיים.

אנו תקווה שהטיעונים והתובנות שעלו בשולחן העגול יתרמו להמשך הדיון המושכל במדיניות רישוי הנשק.